

NACRX00482V0

Dne: 4.10.2021 | Č. j.: NA- 3396-4/12-2021
Vaše č. j.:

| Vyřizuje/tel.: Sedláková / 974 847 283

ZPRÁVA ZE ZAHRANIČNÍ PRACOVNÍ CESTY

MÍSTO:	Berlín, Německo
ÚČEL CESTY:	Studijní pobyt v rámci výměny s německou stranou 1) Nacistická okupační správa v PČM a její představitelé (projekt Z. Kokoškové a M. Sedlákové) 2) Obsah a zpracování archivních souborů pocházejících z období totalitní vlády Jednotné socialistické strany Německa (SED) v Německé demokratické republice (1949–1989) a zkoumání dokumentů o politicko-hospodářské spolupráci mezi NDR a ČSR/ČSSR (výzkum P. Dufka a Z. Machkové)
ÚČASTNÍCI CESTY:	PhDr. Zdeňka Kokošková, vedoucí 3. oddělení NA Mgr. Monika Sedláková, pracovnice 3. oddělení NA PhDr. Pavel Dufek, Ph.D., pracovník 3. oddělení NA Mgr. Zora Machková, vedoucí 4. oddělení NA
ZPRÁVU PODÁVÁ:	PhDr. Zdeňka Kokošková a Mgr. Monika Sedláková PhDr. Pavel Dufek, Ph.D. a Mgr. Zora Machková
NAVŠTÍVENÉ INSTITUCE:	Bundesarchiv, Finckelsteinallee 63, 12205 Berlin (Lichterfelde) a Eichborndamm 179, 13403 Berlin (Reinickendorf) Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, Kurstraße 36, 10117 Berlin Brandenburgisches Landeshauptarchiv, Am Mühlenberg 3, 14476 Potsdam

TRVÁNÍ CESTY:	6. 9. 2021-10. 9. 2021
DATUM VYHOTOVENÍ:	4. 10. 2021

SCHVALUJE: PhDr. Eva Drašarová, CSc., ředitelka Národního archivu
podepsáno elektronicky

TEXT ZPRÁVY ZE ZAHRANIČNÍ PRACOVNÍ CESTY

ČÁST VŠEOBECNÁ:

Na služební cestu jsme vyrazili v pondělí 6. září 2021 služebním automobilem z Prahy od Národního archivu v 7.45 hodin. Hranice jsme překročili asi v 9.40 hod. Do Berlína, čtvrti Lichterfelde, k tamnímu sídlu Spolkového archivu jsme dojeli ve 13.00 hodin; cesta proběhla bez problémů.

Během týdne jsme pracovali zejména v pobočce Spolkového archivu v Lichterfelde, navštívili jsme ale i jeho oddělení PA v Reinickendorfu, dále Politický archiv ministerstva zahraničí a Braniborský zemský hlavní archiv v Postupimi.

Zpět do České republiky jsme se vraceli v pátek 10. září 2021. Z Berlína-Lichterfelde od Spolkového archivu jsme vyjeli v 13.15 hod., hranice jsme překročili v 18.45 hod. a do Prahy k Národnímu archivu jsme dorazili ve 21.00 hod. Cestou nás zdržel, zejména v Německu, hustý provoz a popojíždění v kolonách, které zapříčinily probíhající opravy tamních dálnic.

Z důvodu výměnného pobytu se Spolkovým archivem jsme byli ubytováni v hotelu Morgenland v těsné blízkosti sídla Spolkového archivu.

ČÁST ODBORNÁ:

Návštěva Spolkového archivu probíhala v rámci výměnného pobytu, proto jsme byli v pondělí po příjezdu krátce přivítáni paní Bischofs a po obědě v místní kantýně nás přijaly vybrané odborné pracovnice archivu, jednalo se o zástupkyně oddělení poskytování archiválií (Abteilung Bereitstellung BE, paní Wagnerová a paní Estnerová) a pracovnice Nadace Archiv stran a masových organizací DDR (SAPMO-Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv, paní Walther von Jena, paní Nestlerová a paní Madarász-Lebenhagenová). Přijetí však bylo nezvykle nepřipravené a chaotické, způsobené pravděpodobně prvním dnem plného otevření nových studoven v rámci nové funkční budovy. Při přijetí jsme zjistili, že nemáme dokonce ani připravené objednané materiály. Náš negativní dojem z přijetí se změnil až po jednání s paní Abmeier, která nás velmi mile provedla po novém komplexu budov, kde jsme měli možnost vidět vedle prostorných studoven písemných materiálů i mikrofilmů také kanceláře pracovníků a některé depozitáře.

Další dny byl náš program rozdílný, protože služební cesta se týkala dvou odlišných výzkumů či projektů (viz výše).

1) Nacistická okupační správa v PČM a její představitelé (dlouhodobý projekt Z. Kokoškové a M. Sedlákové)

Při naší návštěvě v červenci 2019 jsme se dozvěděli, že součástí Spolkového archivu se od ledna 2019 stala bývalá instituce s názvem Deutsche Dienststelle für die Benachrichtigung der nächsten Angehörigen von Gefallenen der ehemaligen deutschen Wehrmacht (původně WAsT – Wehrmachtauskunftsstelle für Kriegerverluste und Kriegsgefangene, zřízená v Berlíně již v srpnu 1939). Z jejího sídla v Berlíně Reinickendorfu bylo vytvořeno nové oddělení archivu – oddělení PA (Personenbezogene Auskünfte zum Ersten und Zweiten Weltkrieg). Z tohoto důvodu jsme si v rámci letošní služební cesty objednali studium i v tomto oddělení. V Reinickendorfu nás v úterý přijala vedoucího celého oddělení paní Anette Meiburg a seznámila nás s poměrně složitým vývojem svého úřadu i s materiály, které spravuje. Zároveň nás společně s několika kolegy (mj. bývalou pracovnící zmíněného úřadu paní Wulf) provedla po depozitářích, kde nám byly ukázány jednotlivé typy velmi různorodého materiálu čítajícího 75 bkm. Jejich jádro tvoří ústřední osobní kartotéka (tzv. Z-Kartei) vytvářená zejména na základě hlášení o padlých, zmizelých či pohřešovaných příslušnících wehrmachtu a o válečných zajatcích. Tato kartotéka obsahuje více než 18,5 mil. osob. Celé odpoledne jsme pak studovali materiály asi k 30 osobám z naší databáze, o jejichž prověření jsme předem písemně požádali. Byli jsme překvapeni množstvím dohledaných materiálů a záznamů. Z materiálů, které jsme nestihli do večera projít (studovna nám byla k dispozici naprosto výjimečně až do 17.30), nám tamní pracovník, kolega Balsam následně vyhotovil a zaslal digitální kopie.

Zbylé dny jsme strávili studiem předem objednaných materiálů ve studovně Spolkového archivu v Berlíně-Lichterfelde. Jednalo se o spisy k jednotlivým úředníkům (více jak 160 osob), jejichž signatury jsme si v minulých letech vypsaly z obou archivních databází (Invenio a databáze MfS, tj. Ministerstva státní bezpečnosti býv. NDR). Přednostně jsme se soustředili na osoby německé národnosti, které pocházely z území meziválečného Československa. Vzhledem k tomu, že některé spisy byly k dispozici v papírové podobě a jiné v podobě mikrofilmů, měli jsme možnost studovat v obou typech nových studoven a seznámit se tak s jejich provozem.

2) Obsah a zpracování archivních souborů pocházejících z období totalitní vlády Jednotné socialistické strany Německa (SED) v Německé demokratické republice (1949–1989); zkoumání dokumentů o politicko-hospodářské spolupráci mezi NDR a ČSR/ČSSR (výzkum P. Dufka a Z. Machkové).

Po krátkém a poněkud neuspořádaném přijetí, které bylo popsáno výše, snad díky předchozí komunikaci s příslušnými pracovníky Spolkového archivu (paní Nestlerovou a paní Madarász-Lebenhagenovou) a vytvoření seznamu dokumentů, o něž jsme měli zájem, jsme se mohli věnovat vzápětí po skončení onoho krátkého přijetí studiu již připravených archiválií. V této souvislosti je nutné uvést, že jsme před odjezdem do Berlína vybírali ze seznamu složek připraveného pracovníky Spolkového archivu, v nichž se v elektronické aplikaci Invenio (jejímu rejstříku) vyskytoval odkaz na Československo/ČSR/ČSSR.

Postupně byly ve Spolkovém archivu během pondělí, úterý, středy a pátku prostudovány archiválie z těchto archivních fondů: DY 30 – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, DY 3023 – Büro Mittag im Zentralkomitee der SED, DC 20 Miniserrat der DDR, DK 1 Ministerium für Land-, Forst- und Nahrungsgüterwirtschaft, DL 2 – Ministerium für Außenhandel und Innerdeutschen Handel, DK 500 – Institut für Umweltschutz. Největší objem prostudovaných archiválií pocházel z archivních souborů DY 30 – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, DY 3023 – Büro Mittag im Zentralkomitee der SED, což je logické, protože SED byla určující politickou silou v NDR (stejně jako KSČ v ČSR/ČSSR) a Günter Mittag (1926–1994) patřil od roku 1963 k předákům SED určujícím její hospodářské směřování, přičemž od druhé poloviny 60. let až do roku 1989 byl vůdčí osobností hospodářství NDR. Při studiu materiálů byly průběžně sledovány dvě skutečnosti: 1) porovnání registů předložených materiálů v archivních pomůckách a jejich věcných obsahů; 2) faktická podoba a náplň vzájemných politicko-hospodářských vztahů mezi NDR a ČSR/ČSSR. Bylo zjištěno, že registry archiválií uložených ve Spolkovém archivu jsou velmi jednoduché, ale ve své podstatě výstižné, jakkoliv se v regestech vyskytují občas drobné chyby v dataci inventárních čísel/Archivsignatur (datace dokumentu podepsaného Josefem Srkovským by měla být posunuta z roku 1972 do let 1965–1966). Zajímavé zjištění představuje nápadná podoba jazykových prostředků a stylistických postupů používaných v úředních a polouředních materiálech v obou státech, což je zřejmě dáno jejich vzájemnou ideovou blízkostí.

V úterý se Z. Machková věnovala studiu ve Spolkovém archivu. Mimo jiné zkoumala způsob zpracování archivních souborů Jednotné socialistické strany Německa (SED) a způsob jejich objednávání v el. aplikaci Invenio. Dělo se tak v návaznosti na aktuální potřebu Národního archivu řešit tuto problematiku při zpracování a zpřístupňování dílčích fondů ÚV KSČ v el. podobě. P. Dufek v úterý navštívil Politický archiv ministerstva zahraničí, kde studoval archiválie Ministerstva zahraničních věcí NDR věnující se vzájemné československo-východoněmecké hospodářské spolupráci – signaturu M 39. Z hlediska registování bylo shledáno, že registry těchto archiválií jsou podrobnější než ve Spolkovém archivu, což umožňuje o něco lépe odhadnout skutečný obsah archiválií a jejich přínos pro zkoumanou problematiku, rozdíl však není velký, přičemž jazykové prostředky používané v archiváliích jsou stejné. Ohledně věcné podstaty politicko-hospodářských styků a spolupráce obou totalitních států je možno po průzkumu archiválií jejich ústředních institucí konstatovat, že se jí pokoušely zvládat nastalé krize a překonávat vyvstalé obtíže, a to mnohdy – v krátkodobém a střednědobém horizontu – dosti úspěšně.

Ve čtvrtek jsme navštívili Braniborský zemský hlavní archiv sídlící v Postupimi. Přijali nás pánové Neiniger a Hartesch. V úvodu bylo sděleno, že archiv samotný byl zřízen až po roce 1990 a podle teritoriálního principu převzal archiválie původního Braniborského kurfiřtství, pruské provincie Branibory a země Branibory, jak byla ustavena po roce 1945, přičemž je v něm zachována a zachovávána spisová manipulace třídění spisů zemsko-správního původu podle systému zavedeném v druhé polovině 19. století, kdy bylo území Braniborska součástí Pruského království. Pro vyhledávání archiválií je v tomto archivu využívána aplikace vyvinutá ve Švýcarsku,

kteřá má značné přednosti, ale i určité nedostatky (především vysokou pořizovací cenu). Samotná aplikace se v rámci představení jeví uživatelsky příjemnější než aplikace Invenio používaná ve Spolkovém archivu. Umožňuje totiž přechod mezi jednotlivými úrovněmi archivních záznamů při zachování zobrazení již „prošlé cesty“.

Uvedený způsob třídění archiválií byl použit i na archiválie vzniklé z činností stranických orgánů SED v Postupimském kraji v letech 1952–1990. Při následné prohlídce archivních depotních sálů jsme se dozvěděli, že uvedený způsob třídění archiválií byl použit i pro utřídění archiválií, resp. archivních fondů, vzniklých činnostmi místně příslušných průmyslových a lesnických podniků a vědeckých institucí. Následné studium připravených archiválií tuto skutečnost potvrdilo. Ze studia předložených archiválií vyplynulo, že vzájemné styky mezi československými a východoněmeckými subjekty byly od konce 50. let minulého století do konce existence vlády SED v NDR četné, intenzivní, mnohostranné a až překvapivě široké, zahrnovaly totiž přímou politickou podporu ideové sounáležitosti, výrobní kooperaci, koordinaci rekreace zaměstnanců, ale i personální kontakty ve vysloveně přátelské podobě. Některé složky obsahovaly dokonce archiválie, které lze označit za bohemikálie, příp. slovacika, protože byly psány česky nebo slovensky či zachycují v obrazové podobě československé stavby a konstrukce (např. fotografie výstavby Nuselského mostu).

ZÁVĚR:

- 1) Ve Spolkovém archivu v Berlíně-Lichterfelde jsme letos pokračovali zejména v rozpracovaném výzkumu k vyšším úředníkům ústředních okupačních úřadů v protektorátu. Počáteční problém s nepřípravenými materiály jsme záhy překonali a podařilo se nám stihnout prostudovat všechny objednané spisy, z nichž jsme si výběrově pořídili digitální kopie. Seznámení s materiály oddělení PA v Berlíně-Reinickendorfu hodnotíme pro náš výzkum jako velmi přínosné. Nesporně nás čekají další návštěvy tohoto pracoviště Spolkového archivu a korespondence s jeho pracovníky. Dodatečně zasláné digitální kopie některých nalezených materiálů nám budou sloužit jako vzorový podkladový materiál (ve studovně je povoleno pouze vypisovat údaje).
- 2) Zpracování archiválií vzešlých z činností ústředních státních a správních orgánů NDR, nikoliv stranických - SED, postoupilo z hlediska časového dále než je tomu u správních a státních orgánů ČSSR a ČSR, poněvadž jsou zpracovány ve velké míře již i dokumenty z let 1988 až 1990. Pravděpodobně se na tomto stavu projevila skutečnost, že NDR jako celek se svými správními a státními orgány zanikla v říjnu 1990 a veškeré její dokumenty byly pak předávány organizovaně do archivů, a to ve stavu, v jakém byly ve spisovných. Naproti tomu v ČSSR/ČSFR a ČSR/ČR probíhaly ve stejné době jak přesuny kompetencí mezi jednotlivými orgány státní moci, tak rozdělení státu a následné rušení a prolínání republikových a federálních institucí, a to za značného nezájmu politické reprezentace vzešlé z parlamentních voleb roku 1992 o řádné vedení spisové služby.